

Bayeh, Jumana – Oleinikova, Olga (eds.): Democracy, Diaspora, Territory: Europe and Cross-Border Politics

1. VYDÁNÍ. OXON: ROUTLEDGE, 2020, 280 STRAN,
ISBN 978-0-429-29870-7

VERONIKA ANDRLE

University of West Bohemia, Pilsen, Czech Republic

E-MAIL

vvorisko@kap.zcu.cz

DOI

<https://doi.org/10.32422/mv.1796>

ORCID

[0000-0002-7135-7344](https://orcid.org/0000-0002-7135-7344)

V současném globalizovaném multikulturním světě se diaspory stávají čím dál více přitažlivějším tématem pro mnoho sociálně vědních disciplín. Výjimkou nejsou ani mezinárodní vztahy, ačkoliv i přes vzrůstající zájem se stále jedná spíše o marginální oblast výzkumu v rámci tohoto oboru. Vzhledem k tomu, že diaspory mají značný interdisciplinární přesah do mnoha sociálně vědních oborů, nabízí se tím široké spektrum témat, které lze u diaspor zkoumat. V souvislosti s mezinárodními vztahy se nejčastěji hovoří o diaspoře a vztazích v rámci tzv. triangulačního vztahu (diaspora – mateřská země – hostitelská země), o vlivu diaspor na zahraniční politiku mateřského a hostitelského státu a jejích rolí, zejména jako poskytovatele remitencí. Mezi méně prozkoumaná témata pak patří např. diaspora a mír, bezpečnost, konflikt, rozvoj či demokracie.

A právě na diasporu a demokracii se zaměřuje kolektivní monografie s názvem *Democracy, Diaspora, Territory: Europe-Cross Border Politics*, která vznikla v rámci série *Studies in Migration and Diaspora*. Již samotný název knihy nastiňuje čtenářům hlavní myšlenku textu. Recenzovaná kniha je jedním z dalších pokusů o moderní revizi konceptů demokracie a diaspory, které jsou v jejich tradičním pojetí spojeny či vázány k určitému fyzicky ohraničenému teritoriu. Práce kolektivu nabízí čtenáři nový vhled na diasporu a demokracii skrze inovativní deteritorializovaný pohled. Kniha se dále snaží tyto koncepty propojit a v praxi prokázat, že diaspora může být šířitelem demokratických hodnot ve své mateřské zemi. Tím *de facto* dokazuje jednu z mnoha rolí, o kterých se ve studiu diaspor hovoří.

Největší důraz kniha klade na roli diaspory jako iniciátora rozvoje demokratických hodnot v mateřské zemi. Jejím hlavním cílem je ukázat, že „diaspory jsou velmi opomíjeným klíčovým prvkem, který se účastní procesu budování demokratického státu z dálky“^(s. 38). Ačkoliv, jak autoři připomínají, pokud se budeme držet klasické konceptualizace demokracie, která je spojena s národním suverénním státem, jenž je vymezen svými fyzickými hranicemi, pak nelze pracovat s diasporou jako šířitelem demokratického rozvoje, protože pak není diaspora v teoretické rovině brána jako součást národního státu. Autoři se naopak snaží reflektovat, že území není hlavním a jediným faktorem pro vyjádření národní demokracie a diasporické identity. Avšak snaha o překonání fyzických hranic státu neznamená úplnou ztrátu jejich významu, ale v rámci tohoto nového moderního pojetí demokracie a diaspory jde o rozšíření do tzv. „kulturních či ideových“ hranic. Jak sama editorka

v předmluvě nastiňuje, „deteritoriální“ neznamená změnit či vymazat fyzické teritoriální hranice státu, nýbrž je překročit a rozšířit (s. 21).

Kolektiv autorů je vzhledem k rozsáhlosti tématu poměrně oborově, profesionálně i geograficky různorodý. Tým pod vedením editorek Jumany Bayeh, docentky na Macquarijské univerzitě v Sydney, a Olgy Oleinikove, ředitelky Ukrajinské demokratické iniciativy (*Ukraine Democracy Initiative*, UDI), která se zabývá ukrajinskou a východoevropskou historií migrace, je složen z odborníků a odbornic z oblasti sociologie, politologie, médií a komunikace specializujících se na oblast diaspor a demokracie.

Každý výzkum obohacující studium diaspor hodnotím jako pozitivní. I v tomto případě mohu říci, že daná volba tématu je více než chvályhodná. Tím bych chtěla upozornit na fakt, že evropským diasporám není věnována dostatečná pozornost, nemluvě o výzkumu diaspor jako šřitelů rozvoje demokracie v Evropě. Přesto zůstávám skeptická ohledně názoru autorů, že kniha má být jakousi šablonou, jak uvažovat i o jiných diasporách v souvislosti s demokracií a teritoriem. To jsou dle mého názoru poměrně silná slova, protože každý výzkumník věnující se diasporám by si měl být dobře vědom, že diaspory jsou velmi heterogenní entity a každá je jedinečná. Jednoznačně případ ukrajinské diaspory jde ruku v ruce s novým konceptuálním rámcem představeným v první části, avšak podle mého názoru to nebude nutně platit u všech diaspor, protože ne všechny usilují o rozvoj demokratických hodnot. Koneckonců jak sami autoři v textu zmiňují, ukrajinská diaspora se mobilizovala a stala aktivní z důvodu šíření demokratických hodnot v reakci na domácí dění.

Kniha je rozčleněna do dvou tematicky uzavřených částí, které jsou dohromady tvořeny osmi kapitolami. První kapitola „Democracy, Diaspora and Ukraine: Thinking Beyond the Territorial Mentality“, předcházející první část knihy, slouží čtenáři jako úvod, ve kterém editorky publikace představují základní teze, cíle dílčích kapitol i cíl celé publikace a strukturu textu.

V první části, nazvané *Cross-Border Politics: Mapping the New Conceptual Terrain*, se autoři vypořádávají s teorií, zatímco druhá část, *Territory, Democracy and the Ukrainian Diaspora*, je věnována ukrajinské diaspoře a její mobilizaci v době Euromajdanu. Názvy jednotlivých kapitol a jejich následnost v první části recenzovaného textu hodnotím jako dobře strukturovanou. Zde bych

vyzdvihla kapitolu Johna Keana,² který pracuje s tezí, že demokracie národních států dnes fungují v post-suverénních podmínkách, a to v důsledku globalizace a vzájemného propojování světa. Keane využívá metafor v podobě kvantového jazyka, aby ukázal vícerozměrnou dynamiku přehlíženou klasickými teritoriálními paradigmaty (s. 76). Obecně v současném globalizovaném světě vznikají navzájem se překrývající sítě, skrze které proudí prostřednictvím čím dál více inovativnějších komunikačních prostředků informace, jež *de facto* zmenšují prostor a čas. Jednou takovou sítí představují právě diasporické sítě, kterým se spolu s demokracií ve své kapitole autor věnuje. Přínosem jeho textu je především zpochybnění mentální teritoriality obou konceptů. Velmi inovativním způsobem se snaží reflektovat, jak může být demokracie ovlivněna přeshraničními vlivy a aktéry, jako jsou diaspority. Jeho kvantová teorie demokracie upozorňuje na to, že dnes státy vstupují do různých transnacionálních vztahů.

Celá kniha je psána v duchu moderního pojetí diaspority. Autoři se tak kriticky vymezují proti tradičnímu modelu pojetí diaspority, který J. Bayeh ve třetí kapitole označuje za teritoriální školu, do níž řadí tradiční badatele a badatelky zabývající se výzkumem diaspority jako R. Cohen (2009), W. Safran (1991), J. Shuval (2000), S. Mishra (2006) atd. Zástupci tradičního pohledu upírají pozornost³ pouze na jednosměrný vztah státu a diaspority, kde hlavním aktérem a úrovní analýzy je stát. Kritici tradičního modelu se shodují v tom, že stát není hlavní a jedinou úrovní analýzy, a proto je třeba přehodnotit teritoriální mentalitu s ohledem na diaspority a demokracii (s. 129). Kritická škola zpochybňuje vztah národní identity k území, čímž dekonstruuje chápání národa. Nejen v první kapitole, ale i v dalších pracujících výzkumníci s tzv. metodologickým nacionalismem,⁴ který se svými pádnými argumenty snaží překonat. Další objevný postřeh připisují autorce J. Bayeh v souvislosti s její kritikou přehlížení diaspority v devadesátých letech, kdy se již objevovaly názory o vlivu nestátních aktérů na demokratizaci.

Stefan Rother se v kapitole „Democratic Remittances and Diaspora: Tracking the Multilayered Political Practices of Migrants“ věnuje konceptu remitencí (*remittances*) a jejich vlivu na demokracii. Na začátku svého textu dobře vysvětluje, proč se zabývat deteritorializací jako překročením hranic a vznikem nových nadnárodních aktérů (diaspority) a následně reteritorializací jako jednotkami vzniklými v rámci deteritoriálního procesu, které svou činností směřují zpět do místa původu (s. 113), což právě ukazuje na případu remitencí.

Druhá část publikace zpracovává ve čtyřech kapitolách konkrétní případ, a to ukrajinskou diasporu v období Euromajdanu 2013–2014. Přestože každá kapitola druhé části referuje o tom, co Euromajdan byl, přesto dle mého názoru chybí o této události více podrobností. Protesty na Ukrajině (obecně dnes označované Euromajdan; doslovně „evropské náměstí“) vypukly v listopadu 2013 poté, co tehdejší vláda pozastavila podpis asociační dohody s Evropskou unií. Masové protesty vedly až k sesazení prezidenta Viktora Janukovyče a k jeho nahrazení proevropskou vládou. To dále vyústilo v ukrajinskou a následně i krymskou krizi, která vyvrcholila ruskou anexí Krymu. Tehdejší situace zburcovala zástupce ukrajinské diaspory po celém světě. Roch Dunin-Wasowicz a Joanna Fomina v šesté kapitole názorně dokladují, jak události spojené s Euromajdanem zmobilizovaly ukrajinskou diasporu v Polsku a tím zformovaly diasporickou občanskou společnost (*diasporic civil society*).

Příklad ukrajinské diaspory velmi dobře demonstruje, jak deteritorializovaná komunita v podobě diaspory může ovlivnit formování demokracie ve svém mateřském státu. Následující kapitola Ivana Kozachenka volně navazuje na předchozí, protože autor řeší otázku ukrajinské diaspory z pohledu procesu *nation-building*. Upozorňuje na fakt, který se nemusí zdát na první pohled důležitý, a to na heterogenitu diaspor, tedy i té ukrajinské. V předposlední kapitole s názvem „The Transnational Activism of Young Ukrainian Immigrants“ Serhiy Kovalchuk a Alla Korzh provádějí analýzu diasporické organizace Razom působící v USA. Zde, dle mého názoru, autoři vybočují ze základního rámce publikace, jejíž podtitul sám napovídá, že se bude řešit přeshraniční politika v rámci Evropy, tedy vztah existujících ukrajinských diaspor v Evropě směrem k jejich vlasti. Poslední kapitola pak přispívá k debatám o demokratizačním potenciálu médií vyjádřených v kapitolách 4 a 5 tím, že vstupuje do užší diskuse o úloze sociálních médií s politickou účastí migrantů.

Rétoricky je text poměrně srozumitelný, nicméně pro čtenáře by bylo komfortnější, kdyby obsahoval více příloh. Text je totiž doplněn různými typologiemi, jež by bylo vhodné převést do přehledných tabulek, schémat či dalších typů příloh. Domnívám se, že každý text obohacený o systematické přílohy může čtenáři pomoci hned při prvním čtení, aby si uspořádal hlavní myšlenky textu. Například u typologií tak čtenář může snadněji porovnat jednotlivé typy, a tím lépe pochopit proč, příp. jak s danou typologií autor pracuje. Přílohy v textu používá pouze S. Rother, když zachycuje demokratické a migrační v souvislosti s úrovní vlivu migrace na demokratizaci, aktéry

a kanály šíření (s. 123), a dále Nick Couldry a Andreas Hepp v kapitole „Media Cultures across Ukraine. The Transnational and Transcultural of Media Communications“. Kniha obsahuje poměrně značné množství zajímavých postřehů. Přestože některé pasáže se v textu až přespříliš opakují, paradoxně na konci knihy chybí závěrečná kapitola, která by zobecnila obsah kapitol, poskytla závěry propojující první a druhou část a monografii by ukončila. Chybí tedy klasický, očekávaný konec, jenž by shrnul a obhájil důvody proč měnit a „deteritorializovat“ koncepty demokracie a diaspory.

POZNÁMKY

- 1 Ohraničené fyzickými hranicemi státu.
- 2 John Keane, profesor politiky a zakladatel Sydney Democracy Network na univerzitě v Sydney, jehož práce *The Life and Death of Democracy* (2009) byla přeložena do významných světových jazyků.
- 3 Až na výjimky jako např. Judith Shuval (2000).
- 4 Metodologický nacionalismus předpokládá, že „národní identita je nebo by měla být homogenně definována a že teritoriální stát je místem, kde se kulturní, politické a teritoriální hranice sbíhají“ (s. 34–36).

ZDROJE

- C Cohen, Robin (2009): Solid, Ductile and Liquid: Changing Notions of Homeland and Home in Diaspora Studies. In: Ben-Rafael, Eliezer – Sternberg, Yitzhak (eds.): *Transnationalism: Diaspora and the Advent of a New (Dis)order*. Leiden: Brill, s. 117–133.
- K Keane, John (2009): *The Life and Death of Democracy*. London: Simon and Schuster.
- M Mishra, Sudesh (2006): *Diaspora Criticism*. Edinburgh: University Press.
- S Safran, William (1991): Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora: A Journal of Transnational Studies*, Vol. 1, No. 1, s. 83–89.
- Shuval, Judith T. (2000): Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm. *International Migration*, Vol. 38, No. 5, s. 41–55.

AUTHOR BIOGRAPHY

The author is currently a doctoral student at the Department of Politics and International Relations of the University of West Bohemia in Pilsen. Her research focusses on diaspora issues related to the triangular relationship between the diaspora, the homeland and the host country. She observes how the diaspora as a non-state actor influences the domestic and foreign policy of the homeland and the host country.